

کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران (INMDL): بایدها و نبایدها

موسی یمین فیروز*، عیسی محمدی فیروزجانی**

*کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی بابل و مدرس مدعو دانشگاه علمی کاربردی

و پیام نور مرکز ساری yaminfirooz@gmail.com

**کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی اداره کل فرهنگ و ارشاد استان مازندران و مدرس مدعو دانشگاه پیام نور مرکز

ساری nfolib3@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۸/۱۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۷/۹/۲۵

چکیده

کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران (INMDL) در سال ۱۳۸۷ در راستای تأمین منابع علمی لاتین دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور با مسئولیت دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی آغاز به کار کرد. دسترسی به این کتابخانه از طریق سایت www.inlm.org امکان پذیر است. با توجه به تعاریف علمی کتابخانه‌ی ملی و کتابخانه دیجیتال، به نظر می‌رسد خدمات و منابعی که از این بستر ارائه می‌گردد، نه به مفهوم کتابخانه‌ی ملی نزدیک است و نه به مفهوم کتابخانه دیجیتال. مقاله حاضر با چنین رویکردی ابتدا مفهوم کتابخانه‌ی ملی و کتابخانه دیجیتال را بیان نموده و در ادامه تعریف علمی کتابخانه‌ی ملی دیجیتال را ارائه می‌دهد تا خواننده محترم به درستی مفهوم این کتابخانه را درک کند و در نهایت بتواند تشخیص دهد که آیا می‌توان چنین بستر و امکاناتی را کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی قلمداد کرد یا خیر؟

کلیدواژه‌ها: کتابخانه ملی دیجیتال، کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی ایران، دانشگاه علوم پزشکی شهید

بهشتی

مقدمه

با بررسی سیر تحول کتابخانه‌ها از بدو تأسیس، کتابخانه‌ها سه دوره غیر خودکار، خودکار (ماشینی)، و الکترونیکی را پشت سر گذاشته و در حال گذر از کتابخانه دیجیتال و ورود به کتابخانه‌های مجازی^۱ هستند. گرچه تعاریف مختلفی از اصطلاحات، کتابخانه‌های الکترونیکی، دیجیتال و مجازی در منابع مختلف ارائه شده است، ولی وجه مشترک همه این تعاریف نشان می‌دهد که اختلاف این نوع کتابخانه‌ها در شکل منابع اطلاعاتی و چگونگی خدماتی است که ارائه می‌دهند. بنابراین مفاهیم پایه و کارکردهای کتابخانه‌های سنتی در همه این نوع کتابخانه‌ها یکی است و تنها شکل ارائه و شیوه دسترسی به منابع و نوع خدمات، تغییر کرده است.

واقعیت این است که در کشور ما سایت‌هایی با این عنوان به وجود آمده‌اند و یا بعضی از سایت‌های کتابخانه‌ای از این عناوین به ظاهر قشنگ و جذاب استفاده می‌کنند. اخیراً کتابخانه‌ی ملی ایران و وزارت علوم و تحقیقات و فناوری در حال اجرای پروژه‌ی کتابخانه‌ی ملی دیجیتال هستند و حتی وزیر علوم و تحقیقات در تاریخ ۵ اردیبهشت ۱۳۸۷ (به نقل از سایت عصر فناوری اطلاعات)^۲ اعلام کردند که دو کتابخانه‌ی ملی دیجیتال در کشور راه‌اندازی می‌شود.

به نظر می‌رسد که آنچه در این بین جدی گرفته شده است فقط عنوان زیبای کتابخانه دیجیتال است. اینکه آیا در حال حاضر می‌توان در مورد افتتاح دو کتابخانه‌ی ملی دیجیتال در ایران صحبت کرد؟ و مهمتر اینکه آیا می‌توان دسترسی یکپارچه به چند پایگاه اطلاعاتی معتبر پزشکی را به عنوان کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی قلمداد کرد، سؤال‌هایی است که این مقاله به آن پاسخ می‌دهد.

چون کتابخانه دیجیتال، در دانش کتابداری و اطلاع‌رسانی واژه‌ای تخصصی محسوب می‌شود، لذا از کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی انتظار می‌رود که از این اصطلاحات به درستی استفاده کنند و نیز تلاش کنند تا دیگران درک درست و واقعی، از این اصطلاحات داشته باشند. بر همین اساس در این مقاله ابتدا مفاهیم کتابخانه‌ی ملی و کتابخانه دیجیتال بیان شده و تعریفی جامع از کتابخانه‌ی ملی دیجیتال ارائه می‌شود و در ادامه کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران معرفی می‌شود و در انتها با تکیه بر تعاریف علمی کتابخانه‌ی ملی دیجیتال بایدها و نبایدهای کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران بیان می‌گردد.

^۱. Virtual Library

^۲. <http://www.infotechera.com/html/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=6061>

کتابخانه‌ی ملی

در هر کشوری کتابخانه ملی، کتابخانه‌ی مادر است و در تمامیت خود، آینه تمام نمای فرهنگ معنوی هر قوم و ملتی به شمار می‌رود. بنابراین کتابخانه‌های ملی کتابخانه‌هایی هستند که مسئولیت فراهم آوری، حفاظت، سازماندهی و اشاعه تمام آثار منتشر شده در کل کشور را برعهده دارند (مختاری معمار، ۱۳۷۴). کتابخانه‌های ملی دو هدف اصلی را دنبال می‌کنند:

۱. گردآوری و نگهداری کلیه‌ی آثار مکتوب، دیداری و شنیداری، الکترونیکی، دیجیتال و غیره که جزو میراث ملی و سابقه فرهنگی یک ملت محسوب می‌شود.
۲. برنامه ریزی، هماهنگی و هدایت کلیه کتابخانه‌های کشور جهت گسترش خدمات آنها در سطح جامعه

نکته مهم در خصوص کتابخانه‌ی ملی که باید به آن اشاره شود این است که کتابخانه‌ی ملی وظیفه دارد نه تنها حداقل یک نسخه از منابع اطلاعاتی منتشر شده در کشور را جمع آوری کند بلکه موظف است یک نسخه از انتشارات کشورهای دیگر در ارتباط با کشور خودی را نیز تهیه نماید (مزیانی، ۱۳۸۵).

مفهوم کتابخانه دیجیتال

ابهامات زیادی در رابطه با مفهوم این اصطلاح وجود دارد و در نوشته‌های مختلف تعاریف متفاوتی از آن ارائه شده است. اما به زبان ساده کتابخانه‌های دیجیتال حاوی منابع اطلاعاتی به اشکال دیجیتال و رقمی هستند و کلیه خدمات اطلاع‌رسانی خود را از طریق شبکه‌های پرسرعت به کاربران ارائه می‌کنند (دیگان^۱، ۱۳۸۲).

بنابراین کلیه فعالیت‌های مربوطه به گردآوری، سازماندهی و اشاعه منابع به شکل الکترونیکی و دیجیتال توسط کتابداران در این کتابخانه‌ها انجام می‌شود و با طراحی رابط کاربر کلیه این منابع اعم از کتاب، نشریات، منابع صوتی و تصویری از طریق شبکه بدون محدودیت مکانی و زمانی در دسترس کاربران یا مراجعان قرار گیرد.

گرچه تعاریف زیاد دیگری در این خصوص از دیدگاه متخصصان ارائه شده است اما به تعاریف ارائه شده توسط چند صاحب‌نظر استناد می‌شود:

چنگ و هورلی^۲ (۱۹۹۸) به کتابخانه دیجیتالی به عنوان کتابخانه بدون دیوار می‌نگرند که بیان‌کننده توانایی این کتابخانه‌ها در انتقال اطلاعات در هر زمان و مکان است. اوپنهایم و اسمیت^۳ (۱۹۹۹)

¹ Deegan, M.

² Cheng and hur-li

³ Oppenheim and Smith

کتابخانه دیجیتالی را کتابخانه‌ای توصیف می‌کنند که کلیه خدمات مربوط به فراهم آوری، ذخیره، نگهداری، بازیابی و دسترسی از طریق مجازی و فناوری‌های دیجیتالی انجام می‌شود. رایت^۱ و پیترسون^۲ (۲۰۰۱) نیروهای متخصصی هم که امور مختلف کتابخانه را بعد از می‌گیرند جزئی از تعریف این کتابخانه می‌آورند (علیچانی، ۱۳۸۱).

تعریف ارائه شده توسط فدراسیون کتابخانه‌های دیجیتال در آمریکا که می‌تواند مورد استنادترین تعریف باشد، عبارت است از:

کتابخانه‌های دیجیتال سازمانهایی هستند که به گزینش، سازماندهی، حفاظت و توزیع اطلاعات در قالب الکترونیک می‌پردازند. این مراکز دسترسی به منابع الکترونیک را برای جامعه استفاده کننده در محیطی یکپارچه فراهم می‌کنند (گرینشتین^۳، ۲۰۰۰).

کتابخانه دیجیتال، نظامی است که با استفاده از فناوری جدید رایانه‌ای، شبکه‌ای و مخابراتی خدمات فراهم آوری، سازماندهی و بازیابی و اشاعه اطلاعات را گسترش می‌دهد و نه تنها باید تمام خدمات ضروری کتابخانه سنتی را برآورده سازد بلکه با استفاده از امتیازات تکنولوژی دیجیتالی این خدمات را رونق بخشد (فورت^۴، ۲۰۰۰).

کتابخانه‌های دیجیتالی سازمانهایی هستند که در آن تامین منابع، حضور کارکنانی متخصص، فرایند انتخاب، سازماندهی، کمک و راهنمایی برای دستیابی منطقی و عقلانی به اطلاعات (دیجیتالی)، تفسیر، توزیع، حفظ یکپارچگی آن و تضمین برای وجود و نگهداری مجموعه‌ای از آثار دیجیتال در مدت زمان طولانی مورد توجه قرار می‌گیرد تا بتوان منابع اطلاعاتی دیجیتال را با سرعت و صرفه‌جویانه به لحاظ اقتصادی برای استفاده یک جامعه یا مجموعه‌ای از جوامع خاص، دسترس پذیر ساخت (سینق^۵ ۲۰۰۵ نقل از حاجی شمسایی).

با بررسی تعاریف فوق که به عنوان نمونه ذکر گردید مشخص می‌شود مفهوم کتابخانه دیجیتال از زوایای گوناگون مورد توجه قرار گرفته است؛ ولی از دیدگاه کتابداران، کتابخانه دیجیتال قبل از هر چیز یک کتابخانه با همان اهداف کتابخانه سنتی است. کتابخانه‌های دیجیتالی سازمانهای پویایی هستند که به انجام وظایف انتخاب، فراهم آوری، سازماندهی، خدمات ارجاعی و اشاعه اطلاعات با هدف رفع سریع و بدون محدودیت نیازهای اطلاعاتی مخاطبان بالقوه و بالفعل مبادرت می‌ورزند. تفاوت عمده کتابخانه دیجیتال با انواع متعارف کتابخانه‌ها در نوع و چگونگی دسترسی به منابع و نحوه تعامل کتابداران با کاربران، نهفته است و از لحاظ ماهوی تفاوت بنیادینی مشاهده نمی‌گردد به بیان دیگر "منابع آنها به صورت رقومی بوده و امکان دسترسی به آن منابع از راه دور وجود دارد، ارتباط کتابدار و کاربران نیز مستلزم حضور فیزیکی افراد در محیط کتابخانه نیست" (منصوریان، ۱۳۸۱).

¹ Raitt

² Peterson

³ Greenstein

⁴ Forht

⁷ Singh

وظایف و خدمات کتابخانه‌های دیجیتالی

طبیعی است که به جهت تفاوت‌های شکلی با انواع دیگر کتابخانه‌ها، نقش پررنگ فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و تأثیر آنها بر روشهای ذخیره، بازیابی و اشاعه اطلاعات، وظایفی بر کتابخانه‌های دیجیتالی مترتب است که مهمترین آنها عبارتند از (گوپال^۱، ۱۳۸۲، ص ۲۸):

۱. انتخاب و فراهم آوری مستمر منابع اطلاعاتی بر اساس خط‌مشی مدون
۲. سازماندهی، پردازش و تحلیل اطلاعات فراهم آمده
۳. دیجیتال‌سازی متمرکز و مستمر منابع اطلاعاتی
۴. ایجاد بسترهای لازم برای دسترسی سریع و دایمی کاربران به منابع اطلاعاتی
۵. اتخاذ شیوه‌های معقول و مناسب جهت ذخیره‌سازی اطلاعات برای تضمین دوام مجموعه آثار دیجیتالی فراهم آمده
۶. ارائه خدمات ارجاعی، مشاوره‌ای، آگاهی‌رسانی جاری و اشاعه‌گزینی اطلاعات
۷. ارتباط با سایر کتابخانه‌های دیجیتالی جهان
۸. بهبود روش‌های دسترسی به اطلاعات
۹. محافظت از محتوای خود اطلاعات

کتابخانه‌ی ملی دیجیتال

حال که مفهوم کتابخانه دیجیتال و مفهوم کتابخانه‌ی ملی مشخص شد می‌توان از دیدگاه کتابداری کتابخانه‌ی ملی دیجیتال ایران را اینگونه توصیف کرد:

«کتابخانه‌ای که کلیه آثار منتشر شده در کشور یا در مورد آن کشور را بصورت دیجیتال و

الکترونیکی گردآوری، سازماندهی و حفاظت می‌کند، متن کامل و اطلاعات کتابشناختی

آنها را با استفاده از شبکه‌های پرسرعت اینترنتی در اختیار کلیه افراد جامعه قرار می‌دهد.»

بنابراین کتابخانه‌ی ملی دیجیتال به کل کشور تعلق دارد و باید کلیه منابع اطلاعاتی منتشر شده در یک کشور و یا منابعی که به زبان دیگر در سایر کشورها برای کشور خودی منتشر می‌شوند، را در اختیارهمگان قرار دهد. این عبارت به این مفهوم است که بانک اطلاعاتی کتابخانه‌ی ملی دیجیتال باید در کشور ایران مستقر باشد انتظار می‌رود که کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی به انجام تمام وظایف مطرح در تعریف فوق با توجه به زمینه تخصصی - پزشکی - مبادرت بورزد.

^۱ Gopal

اکنون آنچه در کشور تحت عنوان کتابخانه دیجیتال ایجاد گردیده است از سه حالت خارج نیست :

۱. سیستم‌های مکانیزه کتابخانه‌ای است که اطلاعات کتابشناختی منابع مختلف (OPAC) را همراه با سرویس‌های موجود در یک کتابخانه از قبیل جستجو، امانت دهی، ثبت نام و ... در اختیار کاربران قرار دهد.

۲. وب سایت‌هایی که با در دسترس قرار دادن چکیده و متن کامل چند کتاب و نشریه عنوان کتابخانه دیجیتال را بر خود برگزیده‌اند.

۳. کارگزاران پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی که با اشتراک چندین پایگاه معتبر علمی، سایت خاصی طراحی کرده و دسترسی یکپارچه به این پایگاهها را فراهم می‌نمایند و نام آنرا کتابخانه دیجیتال می‌نامند که در واقع یک نظام بازیابی اطلاعات محسوب می‌شود. (مانند سیستم رزنت در گذشته و رزسیستم و نسیم ایمان در حال حاضر).

آیا با توجه به تعاریف ارائه شده می‌توان چنین بستری را کتابخانه‌ی ملی دیجیتال نامید، که مصداق کاملی از ترکیب دو اصطلاح "کتابخانه" به عنوان نهادی با اهداف مشخص و "دیجیتال" باشد که بتواند از زیرساخت دیجیتالی برای کیفی‌تر کردن خدمات خود استفاده نماید بدون آنکه عرض (دیجیتال) بر جوهر (کتابخانه) غلبه نماید ؟

علاوه بر این کتابخانه‌ی ملی ایران پروژه‌ای را تحت عنوان کتابخانه دیجیتال در دست اقدام دارد ولی تا زمان تهیه این مقاله در سایت این کتابخانه بجز Logo کتابخانه‌ی ملی دیجیتال بقیه قسمت‌های آن عبارت "در دست ساخت" را به نمایش می‌گذارد و به نظر نگارنده منطقی هم است چرا که در حال حاضر در کشور منابع دیجیتال و الکترونیکی زیادی نداریم و اینکه هنوز اقدام جدی در خصوص دیجیتال کردن منابع اطلاعاتی چاپی در کشور، صورت نگرفته است.

حسن زاده (۱۳۸۷) در مورد دلایل عدم ایجاد کتابخانه دیجیتال در ایران می‌گوید "گرچه در ایران مقالات زیادی در زمینه کتابخانه‌های دیجیتال نوشته و یا ترجمه شده است و پایان‌نامه‌هایی نیز در این زمینه به انجام رسیده‌است اما تحقیقاتی در زمینه معرفی و ارزیابی نرم‌افزارهای مرتبط با کتابخانه دیجیتال انجام نشده‌است و به نظر می‌رسد که در این زمینه خلاء قابل توجهی وجود دارد. هر چند که موانع مختلفی سد راه کتابخانه‌های دیجیتالی هستند اما در این میان به نظر می‌رسد مانعی که نقش کلیدی و بسیار پررنگ در ایجاد یک کتابخانه دیجیتالی دارد، فقدان یک نرم افزار مناسب و کارآمد برای راه‌اندازی کتابخانه‌های دیجیتالی در داخل کشور است" (گروه بحث کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۷).

ولی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ایران در کل دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور حتی پوستر کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران را پخش نموده است، غافل از اینکه امکانات، خدمات و منابعی‌ای که از این بستر ارائه می‌شود با خدمات مورد انتظار از کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی فاصله

زیادی دارد. برای اینکه شناخت کاملی از کتابخانه به اصطلاح ملی دیجیتال پزشکی ایران داشته باشیم به معرفی آن می‌پردازیم. این در حالی است که ما هنوز در کشور کتابخانه‌ی ملی پزشکی هم نداریم که به نظر نگارنده وجودش از کتابخانه‌ی ملی دیجیتال در حوزه پزشکی واجب‌تر است چراکه در آینده زمینه را برای ایجاد کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی فراهم خواهد کرد.

معرفی کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران

این کتابخانه از طریق وب سایتی به آدرس www.inlm.org در دسترس است و بطور یکپارچه دسترسی افراد به منابع علمی خارجی را فراهم می‌کند. در این قسمت از مقاله به معرفی این کتابخانه که برگرفته شده از کاتالوگی است که توسط وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی ایران تهیه شده است می‌پردازیم:

"کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران، امکان دسترسی به آخرین منابع اطلاعاتی پزشکی موجود در دنیا را در هر مکان و زمان برای اساتید، محققین و دانشجویان پزشکی به صورت یکسان در تمامی دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی پزشکی کشور فراهم می‌نماید. دسترسی یکسان به بیش از ۵۰۰۰ نشریه معتبر پزشکی، از بزرگترین ناشران دنیا، ۱۵۰ کتاب مرجع پزشکی مهم از MDConsult ۲۰ میلیون خلاصه مقالات علمی در معتبرترین بانکهای اطلاعاتی دنیا (از جمله ISI Web of Knowledge)، ۲ میلیون پایان نامه دکترا و کارشناسی ارشد، بیش از ۱۰۰ هزار تصویر پزشکی،

حدود ۲۵۰ دوره بازآموزی پزشکی به صورت پیوسته، همچنین دسترسی به نشریات معتبر Clinics of North America، پروتکل‌های پزشکی، مهارتها و رویه‌های پزشکی به صورت چند رسانه‌ای، پیشرفته‌ترین منابع پزشکی مبتنی بر شواهد (EBM) از جمله Wiley Cochrane Library و نیز دسترسی به مهمترین اطلس‌های پزشکی دنیا از جمله مهمترین منابعی است که در قالب کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران در اختیار محققین پزشکی کشور قرار گرفته است. در این کتابخانه محققان پزشکی به سیستم بسیار پیشرفته و هوشمند تشخیص پزشکی First Consult و همچنین آخرین اطلاعات دارویی دنیا شامل ۲۰ هزار دارو دسترسی دارند. دسترسی به حدود ۱۰ هزار راهنمای بیماران Patient Handout از دیگر ویژگیهای این کتابخانه است. عضویت و استفاده از این کتابخانه برای اساتید، محققین پزشکی و دانشجویان پزشکی رایگان بوده و با بکارگیری فناوریهای پیشرفته کتابخانه دیجیتال شامل Link Technology, Integrated Digital Library, Federated search هر محقق به سادگی می‌تواند به آخرین اطلاعات مورد نیاز خود دست یابد. با استفاده از تکنولوژی Athens کلمه و رمز عبور واحدی در اختیار اساتید و محققان کشور قرار می‌گیرد که قادرند از اغلب منابع دیجیتال در هر جای دنیا استفاده نمایند" (وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی، ۱۳۸۷).

سایر امکانات

با توجه به توصیف ارائه شده مشخص شد که پیوند^۱ همه پایگاههای اطلاعاتی مورد بحث در صفحه اول وبسایت INLM وجود دارد. بنابراین کاربر برای جستجوی اطلاعات مسقیماً وارد همان پایگاهها شده و از امکانات متفاوت هریک از پایگاهها استفاده می‌کند. حال پرسش این است که کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران دارای چه امکاناتی است؟
صفحه اصلی کتابخانه‌ی ملی دیجیتال دارای امکانات زیر می‌باشد:
فهرست الفبایی (A-Z): با انتخاب این گزینه تمام منابع موجود در کتابخانه دیجیتال (مجله، کتاب و ..) براساس الفبا مرتب می‌شود.

Search: گزینه جستجو این امکان را به کاربر می‌دهد که منابع موجود در پایگاههای مختلف را بر اساس کلید واژه جستجو کند. لازم به ذکر است که این گزینه فقط تا حد عناوین منابع دیجیتال (مجله و کتاب و ..) به جستجو می‌پردازد.

Support: در این قسمت مواد آموزشی مربوط به نحوه استفاده منابع الکترونیکی کتابخانه (راهنمای استفاده از پایگاههای موجود) از ناشرین مختلف شامل فایل‌های ارائه، راهنمای جستجو، پوستر و ...

^۱ Link

باقابلیت بارگذاری وجود دارد.. قابل ذکر است که تا تاریخ نگارش این مقاله کلیه راهنماهای موجود در این بخش به زبان انگلیسی می‌باشد.

Register: اولین قدم کاربر، جهت استفاده از منابع موجود در کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی این است که در آن ثبت نام نماید. در این قسمت فرم ثبت نام در دسترس کاربر قرار می‌گیرد و امکان ثبت نام فقط از محیط دانشگاه‌های پزشکی سطح کشور قابل انجام است یعنی افراد نمی‌توانند خارج از IP دانشگاه در این کتابخانه ثبت نام کنند.

Athens: سرویسی است که بعد از ثبت نام کاربر (در صورت تائید مدیر کتابخانه دیجیتال دانشگاه‌های پزشکی) پس از حداکثر ۲۰ روز، کلمه عبور Athens از طریق پست الکترونیکی برای آن فرد ارسال می‌گردد. مهمترین ویژگی کلمه عبور Athens این است که امکان استفاده از قریب به اتفاق منابع الکترونیکی کتابخانه دیجیتال را در هر زمان و هر مکان (حتی خارج از دانشگاه) با یک نام کاربر و کلمه واحد فراهم می‌کند ولی سطوح دسترسی تغییری نخواهد کرد.

Browse By Subject: در این قسمت کاربر می‌تواند منابع موجود در کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی که در واقع منابع اطلاعاتی موجود در پایگاه‌های مختلف هستند، بر اساس رده‌های موضوعی اصلی و زیر موضوع‌های فرعی مختلف مرور کرده و به کلیه منابع اطلاعاتی در موضوع مورد نظر خود به صورت جامع و مانع دسترسی پیدا کند. موضوعات آن شامل ۱۴ موضوع اصلی و ۱۵۸ موضوع فرعی مرتبط با علم پزشکی است.

قابل ذکر است که در این بخش فقط عناوین مجلات و کتابها و منابع دیگر و رتبه‌های آنها و عناوین پایگاه‌های که در آن وجود دارند، برای کاربر لیست می‌شود. ولی اگر کاربر بخواهد از منابع بدست آمده استفاده نماید باید به پیوند مستقیم منبع مورد نظر در سایت ناشر مراجعه نماید.

تحلیل وضعیت

وب سایت www.inlm.org و پوستر چاپی، ملاک توصیف کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران بوده است و در این بخش به استناد داده‌های عرضه شده در دو منبع فوق، خدمات کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران مورد تحلیل واقع شده است.

این کتابخانه فقط دارای منابع اطلاعاتی خارجی است و مخزن اطلاعات آن در کشور قرار ندارد، بنابراین عبارت ملی باید از عنوان این کتابخانه حذف گردد.

۱) این کتابخانه یک درگاه اطلاعاتی برای دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی است و هر یک از آنها بصورت جداگانه قابل خریداری و استفاده است. پایگاه‌های اطلاعاتی یک بخش

از کتابخانه‌ی ملی دیجیتال محسوب می‌شود و یکپارچه سازی دسترسی به این منابع را نمی‌توان کتابخانه‌ی ملی دیجیتال قلمداد کرد.

۲) یکی از مهمترین مباحث در کتابخانه‌ی ملی امنیت و پایداری دسترسی به اطلاعات موجود در کتابخانه است. از آنجاکه کلیه اطلاعات موجود در این کتابخانه در کشورهای مختلف قرار دارد نمی‌توان چنین ویژگی‌ای را برای این کتابخانه متصور بود. ۳) این کتابخانه فقط به گروه خاصی از پزشکان کشور و آن هم دانشگاهیان پزشکی تعلق دارد بنابراین با مفهوم کتابخانه‌ی ملی پزشکی که باید به همه اقشار جامعه‌ی پزشکی خدمات ارائه نماید منافات دارد.

۴) در یکی از بندهای توصیف بالا آمده است که "استفاده از این کتابخانه برای دانشجویان و اعضای هیات علمی رایگان است" ولی باید گفت که خدمات کتابخانه ملی برای همه اعضاء رایگان یا با دریافت مبالغ بسیار اندک به عنوان حق عضویت می‌باشد. این کتابخانه در ابتدا مبلغ هنگفتی به عنوان حق اشتراک سالانه از سازمان‌های ذی‌ربط دریافت می‌دارد و اگر به هر دلیلی، اشتراک منابع اطلاعاتی مربوطه تمدید نگردد عضویت لغو و ارائه خدمات مربوطه منتفی می‌گردد.

۵) این کتابخانه در برگیرنده ۱۵۰ کتاب مرجع پزشکی است و هیچ منبع کتاب فارسی بصورت دیجیتال در آن وجود ندارد.

۶) ثبت نام جهت استفاده از منابع موجود در کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی صرفاً از طریق کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور میسر است و عموم محققان پزشکی نمی‌توانند رأساً از خدمات آنان استفاده نمایند.

بایدهای کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی

در این قسمت مدیریت، ساختار، وظایف و خدماتی که از یک کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی انتظار می‌رود بیان می‌شود:

- ۱- داشتن آیین‌نامه مدون کتابخانه دیجیتالی که در آن اهداف، وظایف، نحوه‌ی اداره‌ی کتابخانه و پویا نگه داشتن مجموعه کتابخانه به تفصیل بیان گردد.
- ۲- مالکیت بر منابع دیجیتالی؛ نکته ظریف دیگر اینکه در تعریف فدراسیون کتابخانه دیجیتالی بر اطمینان از وجود مجموعه‌ای از آثار دیجیتالی در مدت زمان طولانی تأکید شده است. از این رو مثلاً کتابخانه‌ای که امروزه واسطه اشتراک پایگاهها و خدمات تجاری مدعی راه‌اندازی یک

کتابخانه دیجیتالی شده‌است در آینده‌ی نزدیک ممکن است به دلایل مختلف نظیر کسر بودجه برای تامین اشتراک، غیرقابل دسترس شوند (دایره المعارف کتابداری، ج ۲۰، ص ۱۴۹۰). تضمین مالکیت بر منابع دیجیتالی، عنصر اساسی در کتابخانه نامیدن این گونه پایگاهها دارد.

- ۳- برخوردار بودن از خط‌مشی مدون انتخاب و فراهم‌آوری منابع دیجیتالی
- ۴- استفاده از نرم افزار مناسب که توانایی ارائه خدمات زیر را داشته‌باشد:
  - قابلیت دسترسی در محیط وب
  - دارای رابط کاربری کاربرپسند
  - قابلیت کنترل واژگان [نمایه سازی]
  - امکان انجام جستجوی ساده و پیشرفته در فیلدهای مختلف [به ویژه موضوعی]
  - پشتیبانی نرم‌افزار از مدارک به خط و زبان‌های مختلف
  - قابلیت پشتیبانی از منابع چندرسانه‌ای
  - ارائه اطلاعات کتابشناختی مدارک پزشکی بر اساس فرمت مارک
- ۵- دارا بودن امکانات سخت افزاری که قابلیت ذخیره سازی اطلاعات، تبدیل اطلاعات در قالب‌های سنتی یا ماشینی به داده‌های دیجیتالی و تهیه نسخه‌های پشتیبان
- ۶- امکان تحویل مدارک چندرسانه‌ای مانند متن، صوت، تصاویر ثابت و متحرک، تصاویر گرافیکی و سه بعدی
- ۷- ارائه خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی به کلیه متخصصان و دانشجویان حوزه علوم پزشکی بدون در نظر گرفتن محدودیت‌های اداری^۱ اساساً دیجیتالی کردن کتابخانه‌ها برای از بین بردن موانع دسترسی به مدارک اطلاعاتی است.
- ۸- تعامل با سایر کتابخانه‌های دیجیتالی جهان به ویژه در حوزه‌های تخصصی پزشکی و رشته‌های وابسته
- ۹- ایجاد بستر و فضای لازم در کتابخانه‌های دیجیتالی برای بهره‌گیری کاربران از خدمات مشاوره و راهنمایی کتابداران متخصص
- ۱۰- اجرای یک دوره آزمایشی. اساساً هر پروژه‌ای، مدت معینی مثلاً یک یا دو سال را به صورت آزمایشی فعالیت می‌نماید که کتابخانه‌های دیجیتالی نیز از این قاعده مستثنا نیستند؛ چون هم تجربه نوینی به شمار می‌آیند و هم بتوانند در دوره اجرای آزمایشی به استانداردهای لازم در

^۱ سایت کتابخانه آستان قدس رضوی (آدرس: <http://www.aqlibrary.ir/diglib/index.aspx>)

زمینه‌های فنی (قالب‌های متن و تصویر) و پیش‌بینی هزینه‌ها، زمان و نیروی انسانی مورد نیاز دست یابند.

نتیجه‌گیری

اگر در موتورهای جستجو نظیر گوگل و یاهو عبارت "کتابخانه دیجیتال" را جستجو کنیم، موارد بسیار زیادی بازیابی می‌شوند که اگر از اخبار روزنامه‌ها و اتفاقات این حوزه بگذریم مشاهده می‌کنیم که از این عبارت به کرات استفاده می‌شود اما با مراجعه به سایت‌های معرفی شده به عنوان کتابخانه‌های دیجیتالی و مطالعه دقیق خصوصیات و قابلیت‌های آنها به این نتیجه می‌رسیم که برخی از این موارد، پایگاه اطلاعاتی هستند و اگر نگاه کلی‌تر و با اغماض داشته باشیم فقط کتابخانه‌های دیجیتالی شده هستند *

آنچه در این بررسی‌ها مشخص می‌شود این است که شکل دیجیتال مهم جلوه می‌نماید و در پس این جلوه‌گری فریبنده، کارکردهای مهم کتابخانه‌ها قربانی می‌شوند و میلیاردها تومان هزینه، نیروی انسانی و وقت صرف شده برای اجرای پروژه کتابخانه دیجیتالی به جهت عملکرد غیر اصولی به هدر می‌روند *

همیشه به خاطر داشته باشیم هرگاه عرض (صفات، خصوصیات ظاهری و عناصر وابسته) به طور اخص در این مقاله "دیجیتال" نسبت به جوهر (ذات، عنصر اصلی و ماهیت وجودی) به طور اخص در این مقاله "کتابخانه" از درجه اعتبار و اهمیت بیشتری برخوردار شود راه پیموده شده خطا و نیازمند بازنگری است.

منابع و ماخذ

- حاجی شمسایی، علی، (۱۳۸۶). "نقش کتابداران در ترویج روابط، مشاوره و راهنمایی کاربران کتابخانه‌های دیجیتالی". نما. دوره هفتم، ش ۲ (مردادماه).
- دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. (۱۳۸۱) سرویراستار ابراهیم افشار؛ زیر نظر فریبرز خسروی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، جلد دوم.
- دیگان، مارلین. (۱۳۸۲) *آینده دیجیتالی کتابخانه‌ها: راهبردی‌هایی برای عصر اطلاعات*. با همکاری سیمون تانر. ترجمه عباس گیلوری. تهران: دبیزش، چاپار.
- علیجانی، رحیم (۱۳۸۱). "کتابدار دیجیتالی: نقش‌ها و وظایف" مجموعه مقالات همایش کتابداران سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (یزد: ۱۶-۱۸ بهمن ۱۳۸۰). تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ص ۱۱۳.
- کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی ایران [کاتالوگ] (۱۳۸۷). تهران: وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.
- گوپال، کریشان (۱۳۸۲) *کتابخانه‌های دیجیتال در عصر اطلاعات الکترونیکی*. ترجمه علی رادباوه. تهران: رنگین قلم؛ وزارت جهاد کشاورزی، پژوهشکده مهندسی.
- منصوریان، یزدان. (۱۳۸۱). "کتابخانه‌های دیجیتال: مروری بر فرصت‌ها و چالش‌ها". مجموعه مقالات همایش کتابداران سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (یزد: ۱۶-۱۸ بهمن ۱۳۸۰). تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ص ۹۹.
- مزنائی، علی. کتابخانه و کتابداری. تهران، سمت، ۱۳۸۵.

Greenstein, D.(2000). "Digital library Federation draft strategy and business plan". Digital library Federation, Available [online] at: www.diglib.org/about/strategic.htm#archs
Handbook of Internet computing (2000). Edited by Borko Forht. Florida: CRC press.

به این مقاله به این صورت استناد کنید:

یمین فیروز، موسی و محمدی فیروزجانی، عیسی (۱۳۸۷) "کتابخانه‌ی ملی دیجیتال پزشکی ایران (INMDL): بایدها و نبایدها".
فصلنامه پیام کتابخانه. ۵۴(۱): ۱۱۵-۱۲۷.